

ких енергетичних витрат (39–40 ГДж/га) та інтенсивного обробітку ґрунту повинні бути мінімальними. Важливим агротехнічним прийомом раціонального використання торфових ґрунтів при відвальному обробітку є освоєння сівозмін з високою часткою багаторічних трав і системою технологічних прийомів, які забезпечують високу продуктивність кормових культур і збереження органічної речовини торфовищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фурдичко О.І. Сучасні теоретичні підходи до оцінки природних ресурсів / О.І. Фурдичко, К.А. Артюшок // Збалансоване природокористування. — 2013. — № 4. — С. 5–10.
2. Тараріко О.Г. Формування екологічно стійких агроландшафтів в умовах змін клімату / О.Г. Тараріко, Т.В. Ільєнко, Т.Л. Кучма // Агроекологічний журнал. — 2013. — № 4. — С. 13–20.
3. Белковский В.И. Плодородие и использование торфяных почв / В.И. Белковский, В.М. Горошко. — Минск.: Ураджай, 1991. — 221 с.
4. Berkenkamp B. Mixtures of annual crops for forage in central Alberta / B. Berkenkamp, J. Meeres // Canad. J. Plant Sc., 1987. — Vol. 1. — P. 175–183.
5. Berkenkamp B. Yaw and pasture yields of fall and spring-seeded winter wheat and fall rye / B. Berkenkamp, J. Meeres // Canad. J. Plant Sc., 1988. — Vol. 68, No. 2. — P. 519–522.
6. Косолапов В.М. Научные основы и практика комплексного использования нарушенных болотных экосистем / В.М. Косолапов, А.Н. Уланов // Сб. научн. трудов к 70-летию БелНИИ-МиЛ. — Минск. — 2001. — С. 35–39.
7. Марков В.Д. Торфяные ресурсы мира / В.Д. Марков, Л.С. Оленин. — М.: Недра. — 1988. — 383 с.
8. Рижук С.М. Агроекологічні основи ефективного використання осушуваних ґрунтів Полісся і Лісостепу України / С.М. Рижук, І.Т. Слюсар // К.: Аграрна наука, 2006. — 424 с.
9. Трускавецький Р.С. Торфові ґрунти і торфовища України. — Харків: Міськдрук. — 2010. — 278 с.
10. Созинов А.А. Энергетическая цена индустриализации агросферы / А.А. Созинов, Ю.Ф. Новиков // Природа. — 1985. — № 35. — С. 6–11.
11. Agnew A. Fodder beet. A crop with potential / A. Agnew, J. Rea // Agr. in N. Ire. — 1988. — No. 2,5. — P. 8–9.
12. Berkenkamp B. Yields of annual forages under three harvest modes / B. Berkenkamp, J. Meeres // Canad. J. Plant Sc., 1987. — Vol. 67. — No. 3. — P. 831–834.

УДК 658 : 504 : 631.11(477)

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

М.І. Мартинчук
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

Оцінено економічні показники сільськогосподарських підприємств України. Проаналізовано динаміку викидів забруднюючих речовин у галузі сільського господарства в Україні та Житомирській області. Визначено загальні екологічні вимоги до діяльності сільськогосподарських підприємств. Розроблено етапи впровадження екологічного менеджменту на підприємствах аграрного сектора.

Ключові слова: аграрний сектор, екологічний менеджмент, забруднюючі речовини, сільськогосподарські підприємства.

Одним із чинників погіршення екологічного стану довкілля в Україні є низька ефективність дії інструментів екологічної політики, зокрема в сільському господарстві. Такі регулятори, як екологічна стандартизація, сертифікація екологічний контроль, практично не здійснюються в абсолютній більшості сільськогосподарських

підприємств. Водночас сільське господарство є галуззю, що спричинює значний негативний вплив на навколишнє природне середовище. Тому нагальним можна вважати впровадження екологічного менеджменту на підприємствах аграрного сектора економіки.

Вагомий внесок у становлення та запровадження екологічного менеджменту здійснили такі вітчизняні науковці, як В.Ф. Семенова,

* Науковий керівник — д.е.н., проф. Н.В. Зіновчук.

Таблиця 1

Динаміка економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств

Показники	Прибуток (+), збиток (-), млн. грн.					Рівень рентабельності, %		
	2010 р.	2011 р.	2010 р. у % до 2011 р.	2012 р.	2011 р. у % до 2012 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Виробництво/реалізація сільськогосподарської продукції	12750,5	19926,0	156,3	20199,4	101,4	21,1	27,0	20,5
Рослинництво	11375,9	17322,7	152,3	17029,8	98,3	26,7	32,3	22,3
Тваринництво	1374,6	2603,3	189,4	3169,6	121,7	7,8	13,0	14,3
Житомирська область	83,5	162,3	194,4	337,2	207,8	7,3	12,2	19,2

Джерело: розраховано за [1].

Н.В. Зіновчук, О.Л. Михайлюк, Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук та ін. Однак, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, особливості впровадження екологічного менеджменту на сільськогосподарських підприємствах потребують додаткового вивчення.

Саме тому об'єктом дослідження виступають практичні аспекти впровадження екологічного менеджменту на сільськогосподарських підприємствах, а також відносини, які формуються у процесі його впровадження. При дослідженні було застосовано метод статистичного аналізу.

Частка сільськогосподарського виробництва становить близько 70 % усієї сукупності продовольчих ресурсів, а отже, є вагомим важелем для розвитку економіки України. Динаміку економічних результатів діяльності аграрних підприємств наведено в табл. 1.

Економічні показники діяльності аграрних підприємств мають позитивну динаміку і характеризуються збільшенням рентабельності в галузі тваринництва за 2010–2012 рр. Однак у галузі рослинництва рентабельність знизилася з 32,3 у 2011 р. до 22,3% у 2012 р., що суттєво вплинуло на загальний рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств. У загальному прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції не знизився він зростає в розрізі всіх років. Отже, можна стверджувати, що сільськогосподарські підприємства є активно функціонуючим сектором національної економіки України.

Більш детальний аналіз різних форм господарювання в сільському господарстві свідчить, що найбільшою групою за чисельністю суб'єктів господарювання є фермерські господарства (рис. 1).

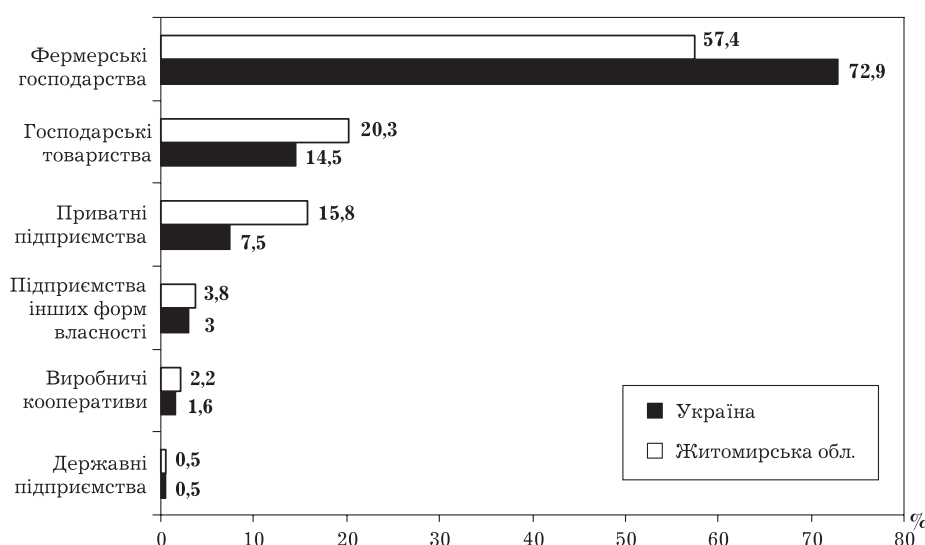

Рис. 1. Розподіл суб'єктів сільськогосподарського підприємництва за формами господарювання

Джерело: [1; 2].

З рис. 1 видно, що до фермерських господарств належить — 73,9 % відносно всіх суб'єктів господарювання в сільському господарстві. Це свідчить як про кількісну перевагу, так і про популярність цієї форми господарювання серед вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Проте фермерським господарствам належить лише 9,8 % загальної площі сільськогосподарських угідь. Розподіл сільськогосподарських угідь станом на 2011 р. наведено в табл. 2.

Ведення сільського господарства здійснює значний антропогенний вплив на довкілля. Сільськогосподарські підприємства нехтують елементарними екологічними вимогами до ве-

дення господарської діяльності. На рис. 2 показано загальні екологічні вимоги до діяльності підприємств.

Часткове виконання, або взагалі невиконання зазначених вимог наносить непоправний руйнівний вплив на довкілля та якісні показники виробленої продукції. В табл. 3 представлено аналіз викидів забруднюючих речовин у атмосферу від стаціонарних джерел забруднення по Україні за 2011 р.

На рис. 3 показано динаміку викидів забруднюючих речовин у Житомирській області від стаціонарних джерел забруднення в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві.

Таблиця 2

Розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами, тис. га

Показник	Загальна земельна площа	%	Усі с.-г. угіддя	%
Усього земель	2668,4	100	1910,1	100
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян, у тому числі	1778,2	66	1720,9	90,1
З них: землі колективних сільськогосподарських підприємств	19,8	0,74	12,3	0,62
Землі недержавних сільськогосподарських підприємств	955,6	35,8	929,5	48,7
Фермерських господарств	261,3	9,8	258,8	13,5
Землі державних сільськогосподарських підприємств	31,7	1,19	27,5	1,4
Землі громадян, з них:	790,6	29,8	763,7	39,98
Особисті підсобні господарства населення та присадибні ділянки	127,3	4,8	109,1	5,71
Землі користувачів інших категорій	890,2	33,8	189,2	9,9

Джерело: розраховано за [1].

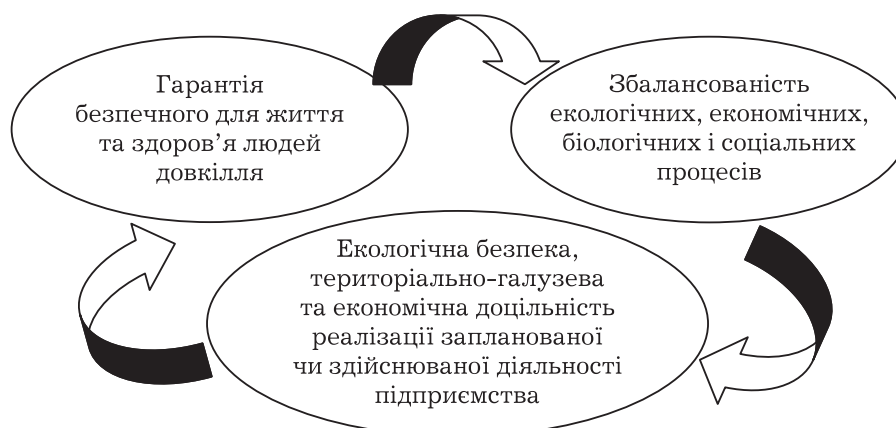

Рис. 2. Загальні екологічні вимоги до діяльності підприємств

Таблиця 3

Викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення

Види економічної діяльності	Кількість підприємств, які мали викиди, од.	Обсяги викидів			
		Забруднюючих речовин		Діоксиду вуглецю	
		тис. т	% до 2010	тис. т	% до 2010
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	945	72,7	102,5	790,5	121,6
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	121	2,0	90,9	33,6	105,1
Всі види економічної діяльності	8699	4374,6	105,9	202222,0	122,5

Джерело: розраховано за [3].

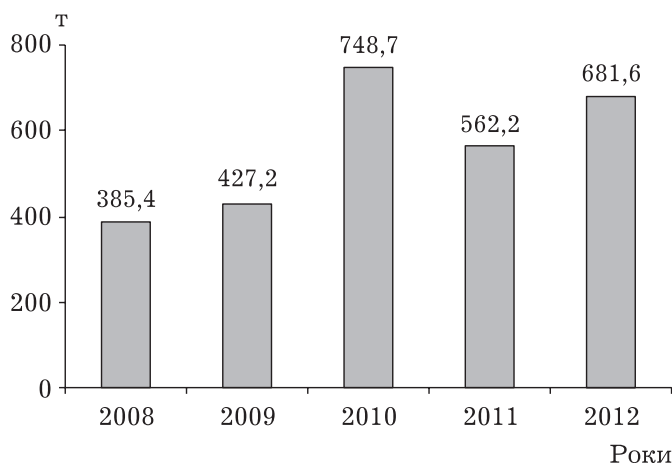

Рис. 3. Викиди забруднюючих речовин у Житомирській області від стаціонарних джерел забруднення сільського господарства, мисливства та лісового господарства, 2008–2012 рр.

Джерело: [4].

З рис. 3 видно, що найбільше викидів забруднюючих речовин було зафіксовано в 2010 р. — 748,7 т., у 2011 р. тенденція забруднення дещо зменшилася і становила вже 562,2 т., але вже в 2012 р. показник викидів забруднюючих речовин знову зріс і становив 681,6 т.

Нині науковці доводять доцільність впровадження екологічного менеджменту на сільськогосподарських підприємствах. Енс Колк (Ans Kolk) звертає увагу на необхідність посилити екологічну свідомість та відповідальність власників бізнесу, споживачів продукції й послуг та працівників підприємств [5]. В Україні впровадження екологічного менеджменту в аграрних підприємствах не обов'язкове, має довільну форму і не підтримується державою.

В інших галузях національної економіки вітчизняні підприємства найчастіше запроваджують екологічний менеджмент через:

- серії міжнародних стандартів ISO 14000 — системи управління навколишнім середовищем та серії ISO 9000 — системи управління якістю. Вони адаптовані в Україні в стандарти ДСТУ;
- системи керування професійною безпекою і здоров'ям — OHSAS 18001;
- інтегровану систему екологічного менеджменту, яка поширюється на всі етапи життєвого циклу продукції, від виявлення потреб ринку до післяпродажного обслуговування, і будується у форматі поєднання основних положень міжнародних стандартів серій ISO 9000, ISO 14000, OHSAS18000 та інших залежно від політики підприємства.

Зарубіжні компанії вже давно поєднують вимоги стандартів серій ISO 9000 і 14000 в інтегровану систему менеджменту, яка забезпечує управління і якістю, і охороною довкілля. До того ж досить часто цілі, які ставить підприємство у межах системи менеджменту якості та охорони довкілля, збігаються, що дає змогу одночасно налагоджувати виробничий процес і здійснювати природоохоронні заходи [6]. Проаналізувавши ці шляхи впровадження екологічного менеджменту та адаптувавши їх до специфіки аграрного виробництва, важливо виділити оптимальні етапи впровадження екологічного менеджменту саме в сільськогосподарських підприємствах (табл. 4).

Забезпечення механізму впровадження екологічного менеджменту на сільськогосподарському підприємстві забезпечується шляхом обміну інформацією та поширенням звітів про екологічні аспекти діяльності даного підприємства, належного документообігу робочих процесів і ефективного аудиту робочих процедур, а також за умови готовності до реагування на нештатні ситуації, які можуть впливати на

Етапи впровадження екологічного менеджменту в сільськогосподарських підприємствах

Етапи	Заходи	Документація
Аналіз і дослідження	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оцінювання екологічної ситуації на с.-г. підприємстві. 2. Оцінювання та аналіз впливу діяльності галузі тваринництва і галузі рослинництва с.-г. підприємства на навколишнє природне середовище. 3. Ухвалення рішення про впровадження екологічного менеджменту. 4. Визначення екологічних аспектів діяльності с.-г. підприємства та визначення законодавчих природоохоронних вимог, що застосовуються до конкретного с.-г. підприємства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Звіт про проведення моніторингу екологічної діяльності с.-г. підприємства. 2. Звіт про проведення моніторингу впливу діяльності галузі тваринництва і галузі рослинництва с.-г. підприємства на навколишнє природне середовище. 3. Наказ про впровадження екологічного менеджменту на с.-г. підприємства. 4. Проект тексту екологічної політики с.-г. підприємства.
Організація (створення екологічної служби і підготовка персоналу)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення повноважень і відповідальних серед вищого керівництва. 2. Введення структури адміністративного екологічного управління — створення екологічної служби с.-г. підприємства. 3. Навчання фахівців з упровадження екологічного менеджменту (програми та план навчання). 4. Організація механізму контролю робочих процедур. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Документальне розроблення задекларованих принципів та зобов'язань щодо екологічних аспектів діяльності с.-г. підприємства. 2. Розроблення системи документообігу і записів для екологічної служби с.-г. підприємства. 3. Розроблення інструкцій з підготовки фахівців за галузями рослинництва/тваринництва. 4. Положення про контроль робочих процедур.
Розробка та впровадження	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розроблення завдань програми екологічного менеджменту. 2. Впровадження програми екологічного менеджменту за галузями рослинництва та тваринництва с.-г. підприємства. 3. Розроблення планів дій реагування на нештатні ситуації, які можуть впливати на навколишнє середовище. 4. Визначення вимог до моніторингу. 5. Впровадження робочих процедур. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проект тексту програми екологічного менеджменту с.-г. підприємства. 2. Програма екологічного менеджменту с.-г. підприємства. 3. Інструкція плану дій реагування на нештатні ситуації. 4. Розроблення процедур моніторингу. 5. Документальний механізм впровадження робочих процедур.
Проведення аудиту та оцінки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз керівництвом запланованих заходів. 2. Проведення внутрішнього аудиту. 3. Періодичне проведення моніторингу і оцінки ефективності роботи програми екологічного менеджменту в галузі рослинництва/тваринництва с.-г. підприємства. 4. Удосконалення програми екологічного менеджменту с.-г. підприємства. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Протокол заходів з боку керівництва. 2. Звіт про внутрішній аудит. 3. Звіт про проведення моніторингу і оцінки ефективності роботи програми екологічного менеджменту в галузі рослинництва/тваринництва с.-г. підприємства. 4. Розробка процедур для виявлення і виправлення невідповідностей програми екологічного менеджменту.
Сертифікація	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення передсертифікаційного аудиту екологічного менеджменту. 2. Вибір органу сертифікації. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Звіт про передсертифікаційний аудит. 2. Замовлення на сертифікацію.

Джерело: власні дослідження

навколишнє середовище. Зазначимо, що навіть якщо сільськогосподарське підприємство виконає кожен з етапів з табл. 4, то ефективність впровадження екологічного менеджменту буде досягнута лише за умови активної підтримки з боку керівництва сільськогосподарського підприємства та участі всіх працівників у налагодженні екологічно свідомої та відповідальної діяльності. Результатом впровадження системи екологічного менеджменту на сільськогосподарських підприємствах буде поступове поліпшення екологічних характеристик, а поряд із цим — економічних показників діяльності за рахунок впровадження еколого-економічних ресурсощадних та конкурентоспроможних технологій виробництва продукції.

ВИСНОВКИ

Упровадження екологічного менеджменту в сільськогосподарських підприємствах, є досить перспективним і актуальним у сучасних еколого-економічних умовах господарювання аграрних підприємств. Розроблені етапи впровадження екологічного менеджменту були адаптовані до вітчизняних аграрних підприємств з урахуванням специфіки господарювання саме в

аграрній сфері економіки. На сьогоднішній день це оптимальний шлях упровадження екологічного менеджменту в сільськогосподарських підприємствах. Подальші дослідження мають бути спрямовані на визначення етапів впровадження екологічного менеджменту саме в фермерських господарствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний збірник України. Сільське господарство України за 2012 р.: Державна служба статистики України, К. 2013.
2. Статистичний щорічник Житомирської області за 2012 р.: Державна служба статистики України, Ж., 2013.
3. Довкілля України: Статистичний збірник за 2012 р.: Державна служба статистики України, К., 2013.
4. Довкілля Житомирщини: Статистичний збірник за 2012 р.: Державна служба статистики України, Ж., 2013.
5. *Ans Kolk*. Economics of Environmental Management. — Harlow: Pearson Education. — 2000. — 205 p.
6. *Потай О.А.* Формування інтегрованої системи екологічного менеджменту промислових підприємств // Наук. вісник НЛГУ. — 2009. — Вип. 19.9. — С. 212–216.

Новини Новини

Новини • Новини • Новини

ВІДБУВСЯ СЕМІНАР «ПРИСКОРЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У СЕКТОРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ»

28 травня 2014 року відбувся семінар «Прискорення інвестицій у секторі поводження з відходами в Україні», у якому взяли участь представники Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Представництва Європейського Союзу в Україні, Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи, Національної академії наук України, Інституту економіки природокористування та сталого розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Проекту «Чисте місто», Європейського банку реконструкції та розвитку, а також представники громадських організацій.

На семінарі було розглянуто такі питання:

1. Стратегічна та правова база сектору відходів.
2. Поточна робота в секторі поводження з відходами в Україні (інвестиційні перспективи).
3. Реформування комунальних послуг, пов'язаних з вивезенням та переробкою відходів.
4. Підготовка об'єктованих проектів та фінансові аспекти в секторі відходів.